

УДК 930:929Курінний«1894/1972»

ПЕТРО ПЕТРОВИЧ КУРІННИЙ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

Ставицька А.В.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

Проаналізовано праці вчених, які присвячені вивченню життя та науково-педагогічної й організаційної діяльності Петра Петровича Курінного. Виокремлено чотири групи досліджень. Перша група – розвідки біографічного характеру про діяча. До другої групи відносимо публікації, присвячені інституціоналізації української науки, внеску П. Курінного у створення та діяльність різних наукових осередків. Третя група вміщує праці з інтролігаторства, а четверта – епістолярну спадщину науковця.

Ключові слова: Петро Петрович Курінний, інтелектуальна історія, біографія, Всеукраїнське музейне містечко, Українська вільна академія наук, Український вільний університет.

Постановка проблеми. У сучасній історичній науці дослідники все більше проявляють цікавість до долі носіїв наукової культури, до їх біографій, інтелектуальної історії – інтелектуальної біографії істориків. За словами І.І. Колесник, інтелектуальні біографії учених віддзеркалюють і біографію науки, у полі якої вони реалізуються. Зростаючий інтерес до проблем історичної науки, переоцінка застарілих концептуальних положень, вивчення діяльності та наукової спадщини відомих вчених-істориків є провідними чинниками зростання ролі української історичної науки. Одним з найбільш помітних, проте незаслужено забутих представників українського національного руху ХХ ст. є Петро Петрович Курінний (1894-1972 рр.) – історик, археолог, етнограф, музеєзнавець, організатор пам'яткоохоронної справи в Україні, засновник Уманської філії Київського товариства охорони пам'яток старовини та мистецтва, директор історико-культурного заповідника «Всеукраїнський музейний городок», член Всеукраїнського археологічного комітету, один з організаторів Української вільної академії наук, професор Українського вільного університету.

Мета статті – аналіз праць вчених, які присвячені життю та діяльності Петра Петровича Курінного.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Огляд наукової літератури, пов'язаної з тематикою дослідження, дає змогу говорити про те, що окремі аспекти теми певним чином відображені в історіографічному дискурсі. Вони являються базою для подальших, більш глибоких біографічних студій.

Виклад основного матеріалу. Серед наявного масиву праць про П. Курінного виділяємо кілька груп досліджень. Перша група – публікації біографічного характеру про діяча (дослідження С. Білоконя, П. Горохівського, Т. Константинова, М. Костриці, С. Кота, Л. Пекарської, Ю. Торгала, А. Франка, О. Франко); друга – праці, присвячені інституціоналізації української науки, внеску П. Курінного у створення та діяльність Всеукраїнського історичного музею ім. Т.Г. Шевченка, Українського історичного товариства, Всеукраїнського археологічного комітету, Української вільної академії наук, розвиток музейної справи (роботи А. Атаманенко, О. Боня, Л. Винара, С. Водотики, А. Зозулі, С. Іванисько, Л. Іващук, Г. Клинової-Дацюк, Л. Набок, Т. Николук,

І. Опацького, М. Хімки, І. Ходак, А. Яненко); третя група – праці, присвячені інтролігаторству (дослідження О. Гальченко, О. Железняк, С. Зінченко); четверта група – роботи, присвячені зібранню, опублікуванню, а також аналізу епістолярної спадщини діячів української історії та археології, зокрема П. Курінного (дослідження С. Білоконя, І. Верби, В. Заруби, О. Коваленко, О. Приня, М. Принь, Л. Ясновської).

У праці С. Білоконя «Нові матеріали до біографії Данила Щербаківського» наведено два листи до Петра Курінного від сестри Данила Щербаківського – Євгенії Кричевської, яка з глибокою вдячністю і повагою звертається до вченого не лише як до учня Данила Михайловича, а й як до друга сім'ї: «Дорогий Петре Петровичу! Прийміть од мене, од мого серця найщирішу подяку! Те, що Ви написали, нехай це і не в науковому органі, а в звичайній пресі, – все ж залишиться для історії. Спасибі Вам!... Дорогий Петре Петровичу! Вибачте, що я так розписалася. Але Ваша стаття про брата так моє серце розворушила, що я мушу перед Вами виговоритись. Це ж до Вас він адресував свого останнього листа... Значить, до його серця Ви тоді були близькі!» [3, с. 100].

Т. Константинов описав та проаналізував життя та діяльність П.П. Курінного за радянських часів (1924-1933 рр.). Дослідник зазначив, що П. Курінний сприяв перетворенню Всеукраїнського музейного городка на центр науково-дослідних установ з широкими повноваженнями ВУАК як пам'яткоохоронної організації республіканського значення та допомагав роботі Реставраційної майстерні, завдяки чому стало можливим становлення цієї установи як загальнодержавного центру реставрації пам'яток старовини [14, с. 85]. Т. Константинов аналізує основні фактори, що вплинули на вибір громадянської позиції та професії науковця. Автор стверджує, що саме родинне виховання (а також батькове релігійне виховання) та українофільське оточення друзів родини, дало той духовний стержень, який став основою активної життєвої позиції Петра Петровича Курінного. Важливим етапом у формуванні світогляду було навчання в Уманській казенній хлопчачій гімназії й особливо знайомство з Данилом Михайловичем Щербаківським, що вплинуло на вибір професії та роду занять, яким учений не зрадив до кінця життя. У 20-30-х рр. ХХ ст. П. Курінний, ввібравши досвід та знання своїх батьків, наставників-вчителів, став національно

свідомою людиною, патріотом, фахівцем-археологом. Успадкувавши від батька місію служіння народу, він успішно дотримувався батькової настанови. Через це, очевидно, мав чимало проблем і під час війни, коли опинився між двох дияволів і тому вирішив не служити жодному, а головним завданням для нього стало збереження культурних надбань українського народу, що й було в подальшому успішно виконано. Така діяльність підходила для формування «шкідницького» ярлика з радянської влади [15, с. 70].

Л. Пекарська у статті «Петро Курінний: повернення із забуття» описує життєвий шлях вченого. Дослідниця констатує, що «це був вчений широкого світогляду, що сформувався на українських традиціях з глибоким розумінням того, звідки пішла Україна, як її культура формувалася і що вона привнесла до світової скарбниці. ... Петро Петрович не належав до жодної політичної партії і завжди обстоював рішучі форми національної визвольної ідеології. До кінця життя він залишився самовідданим, безкорисливим ідеалістом, відданим Україні» [20, с. 104].

У статті А. Франко та О. Франка висвітлено основні етапи життя і наукової діяльності археолога, етнологіста, історика, директора Музейного містечка у Києві, професора Українського Вільного університету в Мюнхені, одного із засновників Української Вільної Академії Наук. Опублікована його праця «Археологічне минуле Княжого Львова» [24].

А. Атаманенко, аналізуючи установчі та інкорпораційні документи Українського Історичного товариства, також зазначає, що «Комунікат» (перший статут установи) підписали 17 провідних вчених того часу, серед яких був і П. Курінний [2, с. 121]. Ще одна стаття А. Атаманенко та М. Хімки присвячена Українській Вільній Академії наук – установи, що була створена у 1945 р. у Німеччині під керівництвом Д.І. Дорошенка. У праці зазначено, що П. Курінний був обраний головним редактором всіх академічних видань [1, с. 193].

У розвідці О. Боня розглянуто архівно-слідчу справу Петра Петровича Курінного, проаналізовано її структуру, протоколи допитів [4, с. 103].

Л. Винар у розвідці «Десятиліття Українського Історичного товариства (1965-1975)» зазначає, що у листопаді 1964 р. була створена Ініціативна група Українського Історичного товариства, до складу якої ввійшли П. Курінний, М. Антонович, Н. Полонська-Василенко, Б. Винар, Л. Винар, І. Витанович, О. Домбровський, В. Дубровський, М. Ждан, І. Каменецький, Р. Климкевич, М. Міллер та ін. [7, с. 5].

А.М. Зозуля у своїй розвідці підсумувала значний внесок П. Курінного у процеси інституціоналізації української науки 1920-1940-х рр., що знаходило своє підтвердження у результатах наукової і організаційної роботи. Автор зазначає, що віддана пасіонарна діяльність дослідника заслуговує уваги і повинна стати об'єктом подальших наукових досліджень [9].

І. Ходак у своїй розвідці розповідає про доповідь П. Курінного, присвячену Д. Щербаківському як найбільшому етнографу України, яку було виголошено у 1954 р. на сесії Української вільної академії наук у Німеччині в циклі доповідей

«Провідні ідеї та люди української науки», присвяченому 35-й річниці з дня створення ВУАН [25, с. 119].

Праця О. Коваленко та Л. Ясновської містить лист Петра Івановича Смолічева – очільника історико-археологічного відділа Чернігівського державного музею до Петра Петровича Курінного з проханням надати роботу в музеї Головинської Таїсії Миколаївни [13, с. 103].

І.В. Верба та В.М. Заруба, аналізуючи особисті й творчі зв'язки Н.Д. Полонської-Василенко та родини Синявських, згадують про листа Наталії Дмитрівни до Ніни Антонівни, де вказано про останню зустріч з П. Курінним: «Його стан був страшний. Він поволі втратив все, не міг ні ходити, ні розмовляти, за ним ходила сама Раїса Мих[айлівна], [сама]. Тяжко хвора. Для нього і для неї ця смерть – звільнення, але... «сірим шнурком» уходять від нас. З ним втратили ми значну постать, зокрема еміграції. Він накоїв багато лиха, він знищив УНАН в Європі, але зробив багато. Одні й ті 20 книжок Українського збірника Інституту, що вийшли під його редакцією! а головне – після нього та Пастернака на еміграції не маємо жодного археолога. Етнографи є, але тепер, коли така маса археологічних відкриттів – українська наука не має нікого» [6, с. 235].

У статті «Світ трипільських старожитностей за Ярославом Пастернаком» вказано, що П. Курінний, Е. Кричевський, Т. Пассек, В. Хвойка, М. Грушевський, Я. Пастернак обгрунтовували Трипільля як етнічну прасову українства [12, с. 180].

Розвідка Г. Станіциної присвячена особистому листуванню науковців як джерелу свідчення про населення України у 20-ті – на початку 30-х рр. ХХ ст. Зокрема, дослідниця аналізує листи Петра Петровича Курінного до Данила Михайловича Щербаківського, батька Петра Федоровича Курінного [22].

У статті Л. Набок «Історія музейної справи Черкащини 1921-1931 рр.» проаналізовано звіт П.П. Курінного про тогочасний стан музею Уманщини. Взагалі, становлення музейної справи на Уманщині пов'язане з діяльністю П. Курінного, яким, зокрема, була складена наукова археологічна мапа Уманщини та розроблений науковий план досліджень, обстежені могили, яким загрожувала розкопка оранкою [18, с. 3-4].

У статті В. Корпусової зазначено, що Д. Щербаківський, П. Курінний, О. Новицький в середині 20-х рр. зробили спробу створити в Києві український національний науковий центр – Всеукраїнське музейне містечко, директором якого до свого арешту у 1933 р. був П. Курінний [16, с. 177].

І. Опацький у статті про Уманський відділ Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва зазначає, що родина Курінних мала безпосереднє відношення до створення даного відділу. В Науковому архіві Інституту археології НАН України, в особовому фонді історика, археолога, організатора пам'яткоохоронної справи Петра Курінного зберігаються документи, аналіз яких дозволяє розширити знання про діяльність Уманського відділення товариства [19].

У розвідці І. Ярмошик проаналізовано науковий шлях Т. Мовчанівського, зазначено, що він почав наукову діяльність на початку 1920-х р.

під керівництвом Петра Петровича Курінного, на той час директора Уманського окружного музею. За його завданням збирав матеріали з українського фольклору та етнографії, обстежував архітектурні пам'ятки. Під керівництвом П. Курінного брав участь у розкопках Білогрудівського могильника та поселення біля с. Трипільля [28].

Н. Полонська-Василенко зазначає, що у 1933 р. з археологів було заарештовано Петра Петровича Курінного, талановитого дослідника трипільської культури, активного секретаря ВУАК, директора Лаврського заповідника [21, с. 29]. В «Наукових записках УВУ» дослідниця опублікувала статтю, приурочену до 70-ліття вченого. У праці вона охарактеризувала родину вченого, його вчителів та наставників, зокрема Д. Щербаківського, Г. Данилова, М. Довнар-Запольського; наукову роботу, участь в археологічних експедиціях. Це був видатний археолог, глибокий знавець минулого України. Але головною прикметою його, як археолога, була глибина ерудиції й

виключне вміння «читати мову» археологічних пам'яток. Він був археолог-синтетик, і в цій талановитій синтезі була найбільша заслуга Петра Петровича. Він не роздивлявся тільки як археолог на ту чи іншу знахідку; він не захоплювався тільки її красою або раритетністю: для нього кожна річ, кожна знахідка промовляли переконливою мовою про ті умовини, за яких з'явилася вона. Широка освіта, знайомство з етнографією народів, що жили на території України та історію їх давали можливість робити певні, тверді висновки з археологічних пам'яток. Археологія для Петра Петровича була дійсно «праісторією» його народу [21, с. 9-10].

Висновки і пропозиції. Таким чином, історіографічний аналіз свідчить, що на даний час накопичено певний матеріал та зроблено перші спроби подати окремі аспекти з життя та діяльності Петра Петровича Курінного. Але ці напрацювання потребують комплексної і цілісної розробки багатьох аспектів.

Список літератури:

1. Атаманенко А. «Літопис Української Вільної академії наук» (1946-1948 рр.) / А. Атаманенко, М. Хімка // Українська періодика: історія і сучасність (Вип. 9). – С. 188-194.
2. Атаманенко А.Є. Установчі та інкорпораційні документи Українського історичного товариства / А.Є. Атаманенко // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Вип. 27. – С. 120-124.
3. Білокінь С. Нові матеріали до біографії Данила Щербаківського / С. Білокінь // Студії мистецтвознавчі. – К.: ІМФЕ НАН України, 2009. – № 3(27). – С. 98-121.
4. Бонь О. Особливості архівної джерельної бази біографічних досліджень діячів гуманітарної науки Радянської України в 1920-1930 рр. / О. Бонь // Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія: Історія. – 2010. – Вип. 17. – С. 101-105.
5. Верба І.В. Життя і творчість Наталії Полонської-Василенко (1884-1973): монографія / І.В. Верба. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2008. – 324 с.
6. Верба І.В. Н.Д. Полонська-Василенко і родина Синявських / І.В. Верба, В.М. Заруба // Записки науково-дослідницької лабораторії історії Південної України ЗДУ: Південна Україна XVIII-XIX століття. – Вип. 4(5). – Запоріжжя, 2000. – С. 234-236.
7. Винар Л. Десятиліття Українського історичного товариства (1965-1975) / Л. Винар // Український історик. – 1975. – № 01-02. – С. 5-12.
8. Гальченко О.М. Сюжети середників шкірних оправ з майстерні Києво-Печерської Лаври: спроба іконографічного вивчення / О.М. Гальченко, С.В. Зінченко // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2012. – Вип. 16. – С. 268-304.
9. Зозуля А.М. Науково-організаційна діяльність вітчизняного історика Петра Курінного (1920-ті – початок 1940-х рр.) / А.М. Зозуля // Історія науки і біографістика. – 2016. – № 2.
10. Іванисько С.І. Спроби створення Муніципального музею міста Києва на базі Митрополичого будинку Софії Київської в 20-х роках XX століття / С.І. Іванисько // Праці Центру пам'яткознавства. – Вип. 29. – К., 2016. – С. 218-230.
11. Кириленко О. До історії формування та наукового опрацювання архіву Українського Вільного університету у Мюнхені / О. Кириленко, О. Яценко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2015. – № 4. – С. 94-98.
12. Кияк С. Світ трипільських старожитностей за Ярославом Пастернаком / С. Кияк, І. Коваль // Етнос і культура. – 2011-2012. – № 8-9. – С. 178-186.
13. Коваленко О. До історії Чернігівського історичного музею у 20-х рр. XX ст. / О. Коваленко, Л. Ясновська // Скарбниця української культури: Зб. наук. пр. – Чернігів, 2005. – Вип. 6. – С. 102-107.
14. Константинов Т.А. Петро Курінний: життя та діяльність за радянських реалій / Т.А. Константинов // Гуржіївські історичні читання. – 2015. – Вип. 10. – С. 83-85.
15. Константинов Т.А. Петро Петрович Курінний: вплив родинного виховання на формування громадянської позиції та вибір професії / Т.А. Константинов // Вісник Черкаського університету. – 2014. – № 19(312). – С. 68-71.
16. Корпусова В.М. Родина О.П. Новицького, М. Вязмітіна – київські друзі М. Волошина / В.М. Корпусова // Українська біографістика: збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 5. – С. 176-185.
17. Курінний П. Етнографічні матеріали. Передмова і вступна стаття О. Горохівського / П. Курінний. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2014. – 46 с.
18. Набок Л. Історія музейної справи Черкащини 1921-1931 рр. / Л. Набок // Переяславський літопис. – Вип. 4. – 2013. – С. 3-8.
19. Опацький І. Уманське відділення Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва за матеріалами родини Курінних / І. Опацький // Емінак: науковий щоквартальник. – 2016. – № 3(15). – Т. 4.
20. Пекарська Л.В. Петро Курінний: повернення із забуття / Л.В. Пекарська // Національному музею історії України – 110 / Тематичний збірник наукових праць. – Частина 2. – К.: Такі справи, 2009. – С. 94-105.
21. Полонська-Василенко Н. Історична наука в Україні за советської доби та доля істориків / Н. Полонська-Василенко // Записки Наукового товариства ім. Шевченка (Праці історично-філософської секції. Збірник

- на пошану українських вчених, знищених большевицькою Москвою). – Париж-Чикаго, 1962. – Т. CLXXIII. – С. 7-124.
22. Станиціна Г. Особисте листування науковців як джерело свідчення про становище населення України у 20-ті – на початку 30-х років ХХ ст. (за матеріалами Наукового архіву Інституту археології НАН України) / Г. Станиціна // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – 2015. – Вип. 19. – С. 170-180.
 23. Торгалю Ю.В. Петро Петрович Курінний / Ю.В. Торгалю. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2014. – 136 с.
 24. Франко А.Д. Петро Курінний – дослідник стародавнього Львова / А.Д. Франко, О.О. Франко // Вісник Інституту археології Львівського університету. – 2013. – Вип. 8. – С. 82-97.
 25. Ходак І. Данило Щербаківський як організатор академічної науки / І. Ходак // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії: Зб. наук. пр. – К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2007. – Вип. 7. – С. 119-129.
 26. Ходак І.О. Наукова діяльність Данила Щербаківського в контексті історії українського мистецтвознавства першої третини ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. мистецтвознав.: 17.00.05 / І.О. Ходак; Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України. – К., 2010. – 19 с.
 27. Яненко А. Захист промоційної праці Кирила Коршака «До питання про зародки обміну в первісному суспільстві на Україні» у контексті методологічної дискусії першої половини 1930-х рр. / А. Яненко // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – 2014. – Вип. 18. – С. 369-386.
 28. Ярмошик І.І. Т.М. Мовчанівський і Бердичівський історико-культурний заповідник (20-ті роки ХХ ст.): основні напрямки краєзнавчої діяльності / І.І. Ярмошик // Бердичівська земля в контексті історії України. Науковий збірник «Велика Волинь». – Вип. 19. – С. 137-139.
 29. Білокінь С. На шляхах інституціоналізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.s-bilokin.name/Culture/Xanko.html – Назва з екрану.
 30. Білокінь С. У Лаврському заповіднику / С. Білокінь // Музей України. Збірник П. Потоцького у Києві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.s-bilokin.name/Personalalia/Potocky/InKyiv/LavraMuseum.html#Ref455>

Ставицкая А.В.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

ПЕТР ПЕТРОВИЧ КУРИННИЙ: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ ОБЗОР

Аннотация

Проанализированы труды ученых, посвященные изучению жизни и научно-педагогической и организационной деятельности Петра Петровича Куренного. Выделены четыре группы исследований. Первая группа – разведки биографического характера о деятеле. Ко второй группе относим публикации, посвященные институционализации украинской науки, вклада П. Куренного в создание и деятельность различных научных центров. Третья группа содержит труды по интролигаторству, а четвертая – эпистолярное наследие ученого.

Ключевые слова: Петр Петрович Куренной, интеллектуальная история, биография, Всеукраинский музейный городок, Украинская свободная академия наук, Украинский свободный университет.

Stavytska A.V.

Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University

PETRO PETROVYCH KURINNYI: HISTORIOGRAPHICAL REVIEW

Summary

Works of scientists who are devoted to studying the life and scientific-pedagogical and organizational activities of Petro Petrovych Kurinnyi were analyzed. Four groups of studies are singled out. The first group – biographical exploration of the figure. The second group includes publications on the institutionalization of Ukrainian science contribution of P. Kurinnyi in the establishment and operation of various scientific communities. The third group contains works of create bindings and the fourth – epistolary heritage scientist.

Keywords: Petro Kurinnyi, intellectual history, biography, Ukrainian Museum town, Ukrainian Academy of Sciences, Ukrainian Free University.